

БИОЛОГИЯ

УДК 581. 524+633.2:378.4

Вынікі даследаванняў лугавой расліннасці паплавоў рэк беларускага Палесся супрацоўнікамі кафедры батанікі і фізіялогіі раслін УА “ГДУ імя Ф. Скарыны” з 1969 па 2009 гг.

Л. М. САПЕГІН, М. М. ДАЙНЭКА

Гістарычна склалася так, што тэматыка НДР кафедры батанікі і фізіялогіі раслін установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны” звязана з вывучэннем поплаўных лугоў рэк Беларускага Палесся.

Гэта тлумачыцца не толькі геаграфічным становішчам г. Гомеля, яго ўніверсітэта і кафедры ў Беларускаму Палессі, падзоне шыракалістава-сасновых лясоў, Палеска-Прыдняпроўскай геабатанічнай акрузе, дзе поплаўныя лугі займаюць 92,1 тыс. га, або болей паловы (54,2 %) плошчы поплаўных лугоў Беларусі, але і тым, што яны (поплаўныя лугі) арыгінальныя сваім ландшафтам, разнастайным фітацэнатычным, папуляцыйным і відавым саставам. Да гэтага неабходна дадаць яшчэ і тое, што поплаўныя лугі з’яўляюцца найбольш каштоўнымі прыроднымі кармавымі ўгоддзямі, расліннасць якіх выкарыстоўваецца для нарыхтоўкі сена, сенажу, вітаміннай травяной мукі, для выпасвання хатняй жывёлы. Лугавая расліннасць таксама з’яўляецца крыніцай лекавых, ежавых, меданосных і дэкарэтыўных раслін. Лугі маюць важнае эстэтычнае і рэкрэацыйнае значэнне.

З 70-х гадоў XX стагоддзя, пасля адкрыцця на базе Гомельскага педагагічнага інстытута Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны, супрацоўнікі кафедры батанікі і фізіялогіі раслін працягвалі вывучаць лугавую расліннасць паплавоў рэк Беларускага Палесся.

Шматгадовыя маршрутныя і стацыянарныя даследаванні лугавой расліннасці паплавоў Беларускага Палесся на кафедры батанікі і фізіялогіі раслін дазволілі падрыхтаваць і паспяхова абараніць доктарскую дысертацыю ў МДУ імя М.В. Ламаносава [1] і па выніках цэнапапуляцыйнага аналізу лугавых аграэнозаў Беларускага Палесся – кандыдацкую дысертацыю ў Маскоўскім педінстытуце імя У.І. Леніна [2].

Па выніках даследаванняў поплаўных лугоў Беларускага Палесся была распрацавана экалага-фларыстычная класіфікацыя лугавой расліннасці па метаду Браун-Бланке. На яе аснове была складзена гаспадарчая тыпалогія прыродных кармавых угоддзяў і ў разрэзе тыпаў распрацавана экалагічная стратэгія выкарыстання, паляпшэння і аховы, якая забяспечвае захаванне поплаўных ландшафтаў і іх травяной расліннасці.

Працяглае вывучэнне лугавых аграэкасістэм і абагульненне атрыманых шматгадовых вынікаў даследаванняў змешчаны ў манаграфіях [3, 4].

Шматгадовыя стацыянарныя даследаванні лугавых экасістэм поплава і польдэра ў поплаве р. Сож дазволілі выдаць чарговую манаграфію [5]. У ёй на аснове экалага-фларыстычнай класіфікацыі лугавых экасістэм поймы і польдэра ў пойме вызначаны сінтаксаномія, дадзена сінтаксанамічная характарыстыка па метаду Браун-Бланке. Сінтаксоны ўзроўня асацыяцыі прааналізаваны ў сістэматычным, экалага-біямарфалагічным, па прымеркаванасці відаў раслін да тыпаў расліннага покрыва, па гаспадарчаму складу і кармавой якасці. Даследаваны вертыка-

льная, гарызантальная і цэнапапуляцыйная структура лугавых экасістэм; разгледжаны змяненні прадукцыйнасці і якасці травастояў пад уплывам мінеральных угнаенняў; распрацаваны матэматычныя мадэлі іх функцыянавання; вызначана аптымальная экалагічная стратэгія іх рацыянальнага выкарыстання, паляпшэння і аховы ва ўмовах прыгарада г. Гомеля.

Калектыў кафедры батанікі і фізіялогіі раслін установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны” на працягу доўгага часу (звыш 40 гадоў) сістэматычна праводзіць даследаванні складу, структуры, прадукцыйнасці, дынамікі, якасці, устойлівага выкарыстання і аховы поплаўных лугоў Беларускага Палесся. За гэты перыяд на кафедры сфарміраваўся творчы калектыў і навуковы напрамак па вывучэнню лугавой расліннасці, аформлены ў выглядзе навукова-педагагічнай школы “Фітацэналогія лугавых экасістэм” пад кіраўніцтвам прафесара Л.М. Сапегіна.

Сваімі публікацыямі навуковы напрамак вядомы ў краінах блізкага і далёкага замежжа. Аб гэтым сведчыць удзел прадстаўнікоў напрамку (школы) у шматлікіх навуковых нарадах, сімпозіумах і канферэнцыях рэгіянальнага і міжнароднага ўзроўня (Мінск, 1970, 1973, 1986, 1992, 1997, 2003, 2004; Масква, 1992, 1996; Кіеў, 1992, 2007; Віенна, 1996; Пуціно-на-Оке, 1985, 1986; Луга, 2001; Люблін-Шацк-Брэст, 2002; Славуціч, 2004; Белград, 2004; і інш.)

Творчае супрацоўніцтва выкладчыкаў кафедры батанікі і фізіялогіі раслін з супрацоўнікамі кафедра матэматычнага факультэта нашага ўніверсітэта вызначыла якасна новы напрамак у даследаванні лугавых экасістэм, дазволіла вывучыць функцыянаванні лугавых экасістэм з выкарыстаннем матэматычнага апарату і камп’ютэрнага мадэлявання. Былі распрацаваны мадэлі функцыянавання лугавых экасістэм з улікам прыродных (метэаралагічных, гідралагічных, глеба-грунтавых) і антрапагенных (тэрмінаў і кратнасці сенакашэння, прымяненне мінеральных угнаенняў) фактараў. Вынікі сумесных даследаванняў аўтараў выкладзены ў шэрагу артыкулаў і манаграфіі [6].

Толькі за апошнія гады супрацоўнікамі школы выканана некалькі буйных праектаў, у тым ліку: ГБЦМ 20-06 “Структурна-функцыянальны стан і стабілізацыя саставу, структуры і прадукцыйнасці лугавых экасістэм ва ўмовах прыгарада буйнога прамысловага цэнтра”, № ДР 200640, навуковы кіраўнік Л.М. Сапегін; ГБЦД 01-85Ф “Матэматычнае мадэляванне лугавых экасістэм”, Гранд Б00-108, № ДР 200237, навуковы кіраўнік Л.М. Сапегін; ГБЦМ 01-59 “Ацэнка дынамікі фітаразнастайнасці лугавых экасістэм паўднёвага ўсходу Рэспублікі Беларусь, распрацоўка навуковых асноў аховы і ўстойлівага выкарыстання”, № ДР 20011500, навуковы кіраўнік Л.М. Сапегін; выконваецца М 06-50 “Навуковыя асновы выкарыстання і аховы раслінных рэсурсаў поплаўных лугоў ва ўмовах паўднёвага ўсходу Беларусі” № ДР 20061042, навуковы кіраўнік Л.М. Сапегін.

У выкананні навуковых даследаванняў навукова-педагагічнай школы кафедры актыўны ўдзел прымаюць студэнты, якія спецыялізуюцца на кафедры. Яны выконваюць курсавыя і дыпломныя работы, выступаюць з дакладамі на навуковых, навукова-практычных канферэнцыях, з’яўляюцца аўтарамі і сааўтарамі публікацый па выніках навуковых даследаванняў.

У плане работы навукова-педагагічнай школы вядзецца вучэбны працэс, спецыялізацыя студэнтаў. Для студэнтаў падрыхтаваны і выдадзены вучэбна-метадычны дапаможнік з грыфам Міністэрства адукацыі [7].

З мэтай падвядзення прамежкавых вынікаў даследавання поплаўных лугоў Беларусі на базе кафедры батанікі і фізіялогіі раслін установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны” 24 – 25 лістапада 2005 г. была праведзена міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “Фітаразнастайнасць поплаўных лугавых экасістэм Беларусі і сумежных тэрыторый, іх рацыянальнае выкарыстанне і ахова”.

Кафедра правяла 11–12 чэрвеня 2009 г. Міжнародны навукова-практычны семінар “Поплаўныя лугавыя экасістэмы як аб’екты з высокай фітаразнастайнасцю, іх вывучэнне і картаванне”.

Ніжэй прыводзім статыстыку друкаваных прац супрацоўнікаў навукова-педагагічнай школы “Фітацэналогія лугавых экасістэм” кафедры батанікі і фізіялогіі раслін установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны” за перыяд з 1969 па 2009 гады (табліца).

Табліца – Статыстыка друкаваных прац супрацоўнікаў навукова-педагагічнай школы “Фітацэналогія лугавых экасістэм”

Перыяд	Манаграфіі	Артыкул у журна-лах	Артыкул у зборні-ках	Артыкул у матэрыялах канферэнцый	Тэзы дакладаў	Усяго
1969-1978 гг.	–	5	2	6	2	15
1979-1988 гг.	2	10	25	–	2	39
1989-1998 гг.	1	8	21	7	18	55
1999-2008 гг.	4	20	18	37	12	91
Усяго	7	43	66	50	34	200

Abstract. The paper presents a short historical review of the meadow vegetation studies carried out by the research workers of the Chair of Botany and the Physiology of Plants, Gomel State University. It also defines the main directions in the study of the Belarusian Polesie meadow vegetation.

Літаратура

1. Сапегін, Л.М. Синтаксономия луговой растительности как основа разработки экологической стратегии использования (на примере пойм Белорусского Полесья). Автореф. дис.... докт. биол. наук. – М., 1987. – 49 с.
2. Дайнеко, Н.М. Ценопопуляционный анализ луговых агроценозов (на примере Белорусского Полесья). Авторед. дис.... канд. биол. наук. – М., 1984. – 15 с.
3. Дайнеко, Н.М. Ценопопуляционная структура и динамика луговых агроэкосистем. – Гомель : ООО Трест, 1996. – 150 с.
4. Дайнеко, Н.М. Структура и динамика луговых агроэкосистем (на примере сеяных лугов Белорусского Полесья) / Н.М. Дайнеко. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2006. – 316 с.
5. Сапегін, Л.М. Структура и функционирование луговых экосистем (экологический мониторинг) / Л.М. Сапегін, Н.М. Дайнеко. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2002. – 201 с.
6. Мироненко, В.И. Математическое моделирование луговых экосистем / В.И. Мироненко, Л.М. Сапегін, Н.М. Дайнеко, С.П. Жогаль. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2000. – 85 с.
7. Сапегін, Л.М. Лугазнаўства : Дапаможнік для студэнтаў спецыяльнаці “Біялогія” вышэйшых навучальных устаноў / Л.М. Сапегін. – УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны”, 2002. – 84 с.

Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины

Поступило 10.05.09